

EVKÂF-I ÜMEM TAR H

DOI: <https://doi.org/10.21492/inuhfd.582150>

Metin CEYLAN

Dr. Ö r. Üyesi, nönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Türk Hukuk Tarihi ABD (metin.ceylan@inonu.edu.tr). ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7454-1382>

Anahtar Kelimeler: Vâm,k ükrü, Evkâf-, Ümem

Gönderilme: 25/06/2019

Kabul: 30/06/2019

I. GENEL OLARAK

Evkâf-, Ümem Târîhi adl, eser, Mehmed Vâm,k ükrü Pa a (Alt,nba)æ aittir. stanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan yazma eserin tek nüsha oldu u ileri sürülmektedir. Eser sekiz ciltten olu maktadır. Ciltlerin ebatlar, ve sayfa say,lar, birbirine yak,n ise de aralar,nda baz, farklar bulunmaktadır. Kütüphane taraf,ndan verilen fiziki tan,mlamas,nda ve elektronik ortamda taraf,m,zdan yap,lan incelemede;

1. Cilt; 970 sayfa metin ve bunlara ilaveten 4 sayfa fihristten meydana gelmektedir. Cilt, 355x230, 230x135 mm. ebad,ndad,r. 2. Cilt; 986 sayfa metin ve 3 sayfa fihristten olu maktadır. Bu cilt, 355x230, 235x135 ebad,ndad,r. 3. Cilt; 772 sayfa metinden ibarettir. 3. Cilt, 355x230, 230x135 ebad,ndad,r. 4. Cilt; 838 sayfa metinden meydana gelmi ve 355x230, 235x135 ebad,ndad,r. 5. Cilt; 820 sayfa metinden olu mu ve 355x230, 235x135 ebad,ndad,r. 6. Cilt; 867 sayfa metinden meydana gelmi ve 355x230, 245x135 ebad,ndad,r. 7. Cilt; 937 sayfa metinden olu mu ve 355x230 ebad,ndad,r. 8. Cilt; 829 sayfa metinden olu mu ve 375x240, 28x185 mm. ebad,ndad,r. Sekizinci cilt, tamamen fihristten ibarettir. Tüm ciltlerin sayfa say,s, toplam olarak 6029 sayfad,r. Bunlara birinci ve ikinci ciltlerde bulunan toplam da yedi sayfa tutan fihristler eklendi inde 6036 sayfa etmektedir. Alan,nda hacimli bir eserdir.

Eser, 1. Cildin giri sayfas,nda Miladî 1915 y,l,nda stabulda yaz,ld, , belirtilmi tir.

Cilt kapa ,n,n arkas,nda müellifin bir foto raf, konulmu alt,na el yaz,s,yla Mehmed Vâm,k ükrü ve a a ,na k,sa bir beyit yaz,lm, t,r. Beyitte:

*õYâ nâz,ran fið-kitâbî ba dî
Lî iftikârun ilâ du âi
Esbahü ba deð-g,nâ fakîren*

*Mücteniben min simâri cehdî
Tehdîhi lî fi zülâmi lahdî
Ve ba deð-cem id-cümû i vahdâö*

denilmi tir.

Giri sayfas,nda eserin kendisine ait oldu u ve kendisinin, Abdullah o lu Mustafa Pa a o lu merhûm Ahmed Hamdi'nin o lu oldu unu belirtmi tir. Eserin üzerine Hicri-Kameriyye sene 1234, Hicri- emsiyye 1221 ve emsiyye-Milâdiyye 1915 tarihi dü ülmü tür. Müellifin çal, mas, ile ilgili olarak VII. Ciltte yazd, , iirinde bu eseri yirmi be y,lda tamamlad, , yazmaktadır. Bu çal, ma sonucunda 1940 y,l,nda esirin bitti ini belirtmektedir. Bu durumda kapakta yer alan õ stanbul, 1915ö tarihi ilk cildin yaz,lmaya ba land, , veya bitti i tarih oldu u söylenebilir. Çünkü eserin VII. Cildinde çal, mas,n, 7 Temmuz 1940 tarihinde yedi cilt olarak ikmal etti ini belirtmektedir.

Yukar,da da belirtti im gibi 8. Cilt tamamen fihrist olarak yaz,lm, t,r.

öBu kitab,m, tevfi-k-i Hüda ile yedi cilt olarak ikmâl itti im tarih: 7 Temmuz 1940.

El-Hamdu o Kerim-i züð-Celâle

rdirdi kitab,m, kemâle

Tevfikini lütf idüb fakire

Yazd,rd, sehâyif-i kesîre

K, yaz dimeyüp hemân yazard,m

neyle fakat kuyu kazard,m

Sa yim de biraz müessir oldu

Amma ki Hüda Müyesser Oldu

Destimde kalem sebat itti

Yigirmibe inci y,lda bitti

Zinhâr dime ki kolay i tir

Evkâf, deniz kadar geni tir

Hiç dirmiyim hatas, yoktur

Ben ki be erim hatam çoktur

Afv,n fakat temenni itmem

Gitmen râh-, nâ savâba gitmem

Erbâb-, kemâl bellesinler

Tashihine himmet eylesinler

Fikrimce budur ulûma hizmet

Caiz de il derî -i himmet

Teslim ve salât Rasul ve âle

Ashâb-, kirâm züð-kemâleö

II. C LTLER N MUHTEVALARI

Müellif, 1. Cilde mukaddime ile giri yapm, , vakf,n slam hukuku aç,s,ndan incelemesine geçmi tan,mlar vermi temel kaynaklardan aktar,mlarda bulunulmu tur. Yeryüzünde ilk vakf,n hangisi oldu u ba l, ,n, at,lm, ve Kaøbe-i Muazzamaøy, bu ba l,кта verilmi tir. Çinliler, M,s,r,l,lar, Türkler, ranl,lar, Bizansl,lar gibi birçok kavimler hakk,nda tarihi bilgi verildi i gibi bunlarda bulunan vak,flara da temas edilmi tir. Birinci cilt öAyazmalarö ba l, , ile tamamlanm, t,r. Bu cildin sonunda bir fihrist verilmi bu fihrist 8. Ciltte verilen I. Cilt fihristine göre daha detayl,d,r.

2. Cilt, slamöda vakf,n asl, ile konuya girmekte ve bu konuda kaynaklara ba vurmaktad,r. kinci cilt sonunda ve Sekizinci ciltte bu cilde ili kin fihrist verilmektedir. ki fihristin birbirine uyan yerleri oldu u gibi baz, ba l,klarda farklı,kl,lar ve ilaveler bulunmaktad,r. kinci cilt daha çok slamö'n ilk dönemlerine ili kin bilgiler vermekte ve Hicaz, M,s,r ve Ma rib gibi güney ülkelerine dair bilgiler öne ç,kmaktad,r. Bazen Osmanl, Devletine ili kin bilgiler de bulunmaktad,r. Yazar taraf,ndan genel tarihi bilgiler yan,nda vak,f eserlerine ili kin bilgiler de yeri gelince verilmektedir. Bu cildi müellif, peygamberlere ait vak,flarla sonlad,r,maktad,r.

3. Cilt, öEbu Hafs el-Buhârî ile (Sahîh-i Buhârî) Sahibi Muhammed bin smail el-Buhârî Aras,ndaki Mesele-i ftâö ba l, , ile ba lamaktad,r. Bu ba l,ktan anla ,l,yor ki yazar sadece vak,flar ile ilgili bilgi vermemektedir. Ayn, zamanda bahse konu dönemde geçen ilmi konulara da yer vermektedir. Anadolu Selçuklular,n,nda da ,lma döneminde kurulmu beyliklere ili kin bilgiler bulunmaktad,r. Bu cilt, Ramazan O ullan, Beyli i ile sonland,r,lmaktad,r. Sekizinci ciltte verilen fihrist d, ,nda bu cildin sonunda yukar,daki ciltler gibi ayr, bir fihrist verilmemektedir.

4. Cilt, Yazar bu cilde öOsmanl,lar,n Men eøleri ve Nesepleriö ba l, , ile giri yapmaktad,r. Osmanl,n,n kurulu , geli me ve yükselme dönemlerinde geçen olaylar, yerler, ki iler ele al,nmaktad,r. Bu dönemde kurulan vak,flara yer verilmektedir. Bu cilt, öReisüð-küttâb S,tk, Mustafa Pa aö ba l, , ile sonland,r,lmaktad,r. Bazen bu ba l,klar ciltle uyumlu olmayabiliyor.

5. Cilt, öYeniçerilerle Sipahilerin syan,ö ba l, , ile ba lamakta ve öHarb-, Umumide Harekât-, Askeriyemizin Pek Fena dare Olunmas,ö ba l, , ile son bulmaktad,r. Bu cilt genelde Osmanl,n,n duraklama ve gerileme dönemlerine yer vermektedir. Bu dönemdeki olaylar ve ki iler hakk,nda bilgi verildi i gibi o dönemde yap,lm, vak,flar hakk,nda da bilgiler göze çarpmaktad,r.

6. Cilt, ö eyh Hamid-i Kayseriö ba l, , ile ba lamakta ve öFatmatü'n-Nebeviyeö ba l, , ile son bulmaktad,r. Bu ciltte çok farklı konulara yer verilmektedir. Osmanl, d, ,nda di er ülkeler hakk,nda da bilgiler yer almakta ve o yöredeki vak,flar i lenmektedir. Bu cildin fihristinin k,sa tutuldu u görölmektedir.

7. Cilt, Yazar alt,nc, cilde alamad, , özellikle Rumeliye ait vak,flar, bu cilde kaydetti ini belirtmektedir. Alfabetik s,rayla bu vak,flar, vermektedir. lk olarak öAlasonyaöda bulunan vak,flardan ba lamaktad,r. Sekizinci ciltte

verilen fihrist öÜmm-ü Harâm bintü Milhân El-Ensariyyeö ba l, , cildin 312 nci sayfas,nda geçmektedir. Bu durumda cildin 1-311 sayfalar,na ait fihrist kitapta ya yer almam, ya da sayfalar kopmu oldu u söylenebilir. Cildin sonunda vak,flarla ilgili aç,klamalara vesikalara, hayrâtla ilgili ebcedi tarihlere Muaviye ve O lu Yezid ve Hüseyin bin Ebi Talib aras,nda geçen hadiselerle aç,kl,k getirilmekte ve geni bir kaynakça ile son bulmaktadır. Kaynakçada 132 Arapça ve 91 Türkçe esere yer verilmektedir. Müellif, bu cildin sonunda verdi i kaynakça ve incelemede bulundu umuz bu eser d, ,nda kendisine ait on be eser ismine vermektedir.

8. Cilt Tamamen fihristten olu maktadır. Burada tüm ciltlerin (1-7) genel bir fihristi verilmi ve akabinde ah,s ve yer indeksleri olu turulmu tur. Bu ekilde her hangi bir vak,f veya ah,s ile ilgili ara t,rma yap,l,rken vakfeden ki inin veya vakf,n bulundu u yer ismi ile taranarak ilgili ki i veya vakfa ula mak mümkündür.

III. DE ERLEND RME

Çal, ma, genel tarih, slam tarihi özellikle vak,flar tarihi ve eserleri hakk,nda bilgiler vermektedir. Günümüzde yap,lan çal, malar gibi çok sistematik bir çal, ma oldu u söylenemez. Müellifin içinde bulundu u art ve imkanlar dü ünüldü ünde dönemine göre çok ileri bir çal, ma yapt, , söylenebilir. Kendisinin de belirtti i gibi çal, ma özellikle uzun bir emek mahsulüdür. Yakla ,k yirmi be y,lda meydana getirilmi tir. Tarihi vak,alar verilirken genel bir s,ralama görülüyorsa da bazen yazar lüzum gördü ü yerlerde geçmi te olan bir konuyu daha sonraki olaylarla irtibat,n, kurarak ortaya atabilmektedir.

Çal, ma tarihi olaylara yakla ,m aç,s,nda önem arz etmektedir. Tarihi vak,alara farklı kaynaklardan yararlanarak yakla maktadır. Tüm bu olaylar yan,nda as,l hedefi olan vak,flar, ihmal etmemektedir. Tarihi olaylar, anlatmakta onun sonucunda kurulan vak,flar varsa onlar, da vermektedir. Yazar eserinde yazd, , bölümlerle ilgili daha sonra ula t, , bilgiler varsa daha sonra derkenara ç,k, larda bulunarak aç,klamalara yer vermektedir. Fakat bu aç,klamalar,n ne zaman yap,ld, ,n, metinden anlamak zordur. Ancak yaz, ve kullan,lan mürekkepten as,l metinle birlikte yaz,lmad, , anla ,labilmektedir.

Müellif, ah,s indeksi verdi i için ki ilere ait olan vak,flar aranmak istendi inde bulmak kolay olmaktadır. Farklı yerlerde bulunan ki ilere ait vak,flar, bir ba l,k alt,nda bulunabilmektedir. Bir padi ah,n, sadrazam,n, vezirin özellikle Osmanlı döneminde yapt, , vak,flar,n nerelerde oldu u tespit edilebilmektedir. ayet vakf,n kurucusu yoksa ayr, bir ba l,k aç,larak öbânisi bilinmeyenö vak,flar veya eserler olarak verilmektedir.

Sekizinci cildin sonunda yer indeksine de verildi inden bir yerde bulunan farklı ki ilere ait vak,flar, da bulmak mümkün olmaktadır. Örne in Bursa ilinde bulunan vak,flar incelenmek istendi inde Bursa kelimesi metinde geçen yerler tespit edilerek burada bulunan farklı ki ilere ait vak,flar rahatlıkla bulunabilecektir.

Çal, ma, tarih ve özellikle vak,flar için önemli bir kaynak te kil etmektedir. Vak,flarla ilgili bilgiler, günümüze dek varl, ,n, sürdüren vak,flar hakk,nda bilgi edinme yan,nda o zamandaki durumu hakk,nda özel bilgiler elde etmek mümkün olmaktadır. Günümüzde varl, ,n, yitirmi vak,flar,n ba ta Vak,flar Genel Müdürlü ü kay,tlar, ve di er verilerle kar ,la t,r,larak tespiti aç,s,nda bu çal, ma bizlere önemli imkânlar sa layaca , dü ünülebilir.